שורשים

עמנואל יוכלמן

37 שנה לסביון.
107 שנה להתיישבות העברית בסביון (שנת 1882).
3000 שנים ליישוב יהודי בנחלת אבות

3000 שנה – יהוד

הספקנים שבינכם, יפתחו נא את התנך, ספר יהושע פרק י"ט, פסוק מ"ה, ויווכחו כי רגלינו דורכות על מקום העיר יהוד המקראית בנחלת שבט דן (אותה נחלה שכללה את בני ברק, גת רימון, מי הירקון ויפו, אשר שמותיהם נזכרים באותם פסוקים) ואולי זהו מקור שמנו כיהודים? עיר זו, קדמה לממלכת יהודה שאח"כ כללה גם עיר זו. וכידוע השם יהודה הינו בסיס התואר "יהודי". בעצם היינו צריכים להקרא "עברים".

107 שנה – מושב "יהוד" (יהודיה)

ממש במרכזה של סביון, בקרן רח' השקמה והראשונים, מצוי שריד למושב "יהוד", שהתקיים כאן. מכאן גם שם הרחוב "רחוב הראשונים" – לא ראשוני סביון, אלא ראשוני המתיישבים בשנת תרמ"ב (1882).

הבית המוכר לכולנו עם חצר סגורה ולפניו עץ תות ישיש וגן עצי אורן, הינו שיחזור של בית שהיה חרב בחלקו, אחרון לבתי יהוד, שניצל ושוחזר. כיום מצוייה בו הספריה בסביון.

הבנין שוחזר לפי תכנית האדריכל בן חורין המנוח, תושב המקום, אשר אסף חומר רב הנוגע למבנה.

מושב יהוד, אינה יהוד של היום. הבית הקיים מזכיר פרשה מתולדות הישוב בארץ ישראל.

שלוש שנים לאחר שאיכרי פתח תקוה הצעירה, שזה עתה הוקמה, סבלו מהקדחת שפגעה בהם קשה, והפילה בהם חללים, נאלצו לעזוב את בתיהם על שפת הירקון, והמקום חרב. לכן, החליטו כעבור שנתיים – שלוש לעלייתם, לגור ביהוד, מאחר שאוירו טוב, צח ובריא וגם מימיו טובים, ואין בו יתושי קדחת, וממנו יסעו לעבד את אדמותיהם באזור הנגוע. המתיישבים בחרו ביהוד להקמת יישובם לאחד מחקר ממושך של האקלים והתנאים האהדים באזור.

ניצני התיישבות בארץ ישראל

בתרמ"ב (1882) רכשו מהכפר הסמוך לאדמותיהם 157 דונם, מהלך שלושת רבעי השעה ברגל מאדמותיהם, ולמושבתם קראו "יהוד", כשם הכפר יהודיה, העומד על מקום העיר יהוד המקראית.

המתישבים הראשונים הקימו 14 בתים, באר, בית תפילה, בית מרחץ ומאפיה. ועד מתיישבי פתח תקוה מינה למפקחים על חפירת הבאר את י. שטמפפר, מ. סלור ומ. ליפקיס.

יד הגורל

במשך שנתיים שימשה יהוד מקלט לאכרי פתח תקוה. ייתכן שכל ראשוני פתח תקוה היו עוברים לכאן וכאן היתה מוקמת עיד לתפארת, אך הממשלה מנעה הקמת 30 הב-

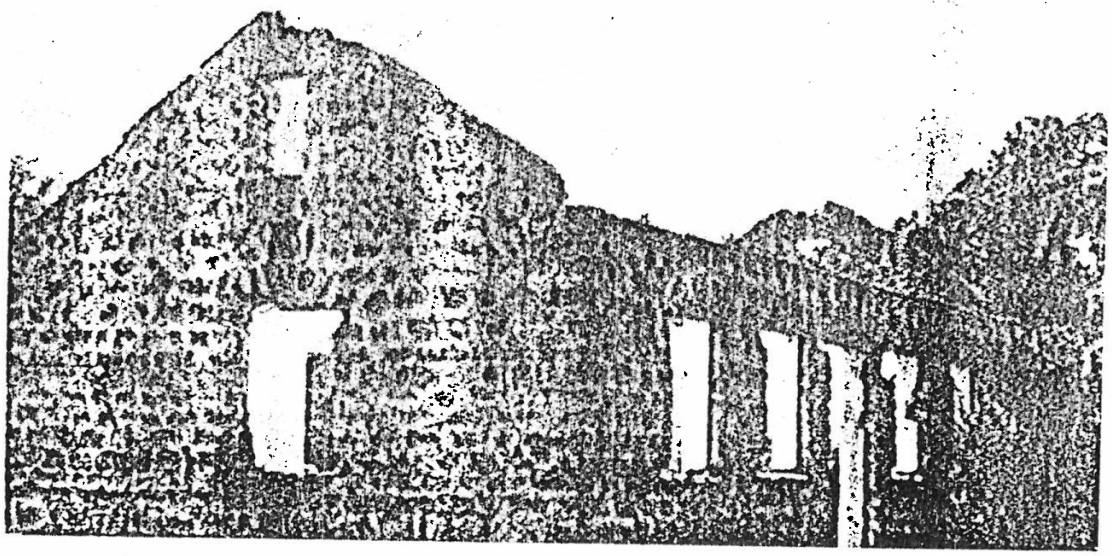

כאן שכנו דאשוני פתח תקוה (יהוד) – מתוך הספר: "כוכשים ובונים", חמישים שנה לפועל העברי בפ"ת.

תים הנוספים המתוכננים וכתוצאה מכך החלו מתישבים לחזור לפתח תקוה (דעה זו מביע צביע אילון ב"הד החנוך", כרך מ"ט). לדעת ויסוצקי הסיבה לחזרה לפתח תקוה היתה הקדחת שפרצה גם ביהוד.

החזרה לפתח תקוה

אנשים נפגעו בקדחת ולכן החליטו המתיישבים להמשיך לבנות בפתח תקוה עצמה. הם ביקשו את עזרת "חובבי ציון" וכן אמרו להקים בית ארעי ביהוד שבו יוכלו הנשים והטף מפתח תקוה למצוא משכן בחד־שים האחרונים של הקיץ, הקשים מאד. כך כאשר נפתרה בעיית הקד־חת בפתח תקוה ע"י שתילת אקליפטוסים – החלו המתישבים לבנות את בתיהם שם. הם נטשו את יהוד והקימו אז את אם־המושבות.

יהוד כ"קרית ספר"

יהוד המשיכה בקיומה עד תרנ"ג והיו בה חיי עבודה תרבות וציבור ערים עד שכונתה "קרית ספר" מעין "יבנה" חדשה, מרכז רוחני. פתח תקוה החלה להתבסס כמוש־בה חקלאית ויהוד – כמרכז רוחני.

פינס וסלומון ייסדו במקום ישי־בה לאברכים שעזבו את ירושלים לשקוד כאן על התורה. הוקמו בניני ציבור, נטעו במקום 1965 עצי פרי בהם אתרוגים, תפוחים ותותים. היתה "משאבה עם מכונת קיטור להעלות המים (מתנת הנדיב הידוע) בית ותנור למאפה לחם, מקוה, בריכה ובית עץ, בית הכנסת (בנין עצים) ובית המדרש.

עיתון "הצבי" כותב באותה עת: מיהודה מודיעים לנו 50 בתים היום לשתי המושבות אשר באומלביש (פתח תקוה) ואשר ביהודיה.

חנק היישוב

התושבים שנותרו עזבו אט אט ובתרנ"ג עזב אחרון המתיישבים **י.מ. סלומון.**

ב־1897 כותב יהודה גרזובסקי (גור) דו"ח ב"השלח"־אל מושבות יהודה תחשב גם פתח תקוה ובתה יהוד..." אך עתה בצאת רוב הפוע־לים האלה למושבות מתולה וקס־טינה,היא (יהוד) שוממה וריקה".

אחרי מספר שנים שוב נעשה ניסיון התיישבות במקום (1905). הרוח החיה בקבוצה היתה משפחת קושניר, שיפצו את הבנינים, אך לא נמצא בסיס הולם לכפר קטן כזה מועט קרקע ואט אט עזבו את המקום. משפחת קושניר עזבתהו אחרונה לאחר שהפסידו במקום את כל כספם. לגרסת שמעון קושניר גרו במקום בבית האחרון – ששוחזר כבית הראשונים.

לסיכום

פתח תקוה הינה כידוע אם כל ההתיישבות היהודית המחודשת בארץ ישראל ויד הגורל היתה זו כי את מקום פתח תקוה לא תפס המושב יהוד – התיישבות אחות לפתח תקוה. בתחום יהוד הנטושה – נקודה חלוצית בשחר התישבותנו ותחנה חשובה בתולדות ההתישבות הציונית, הוקמה סביון.

בית הראשונים הוא השריד האח־רון ל־9 בתי האבן במקום,אשר ניצל.

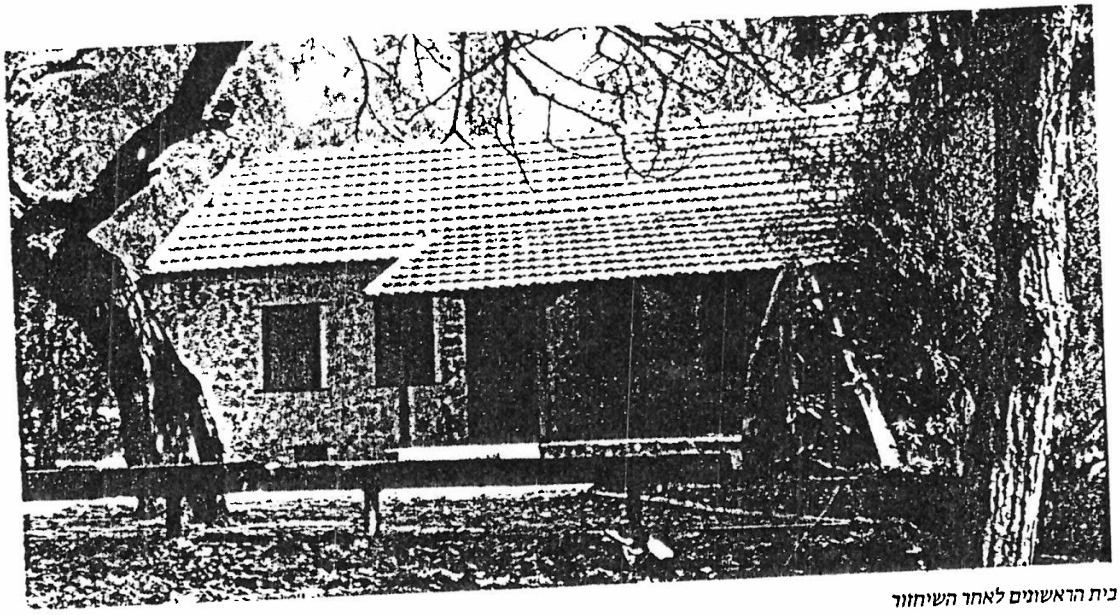

בית הראשונים לאחר השיחזור

השיחזור

באחד הרחובות של סביון ליד משרדי המועצה, עמד לו בשממונו מבנה חרב, אשר שרד מהמושבה העברית יהוד, אתר בעל משמעות וחשיבות לאומית.

לפי הספר "אתרי התיישבות בישראל" (בהוצאת משרד הפנים): בית הראשונים הוא "שריד של המבנים, שהיו ביהוד. הם שימשו את מתיישבי פתח תקוה הראשונים לפני התנחלותם במושבה עצמה ב־1882. המבנים היוו שלב מוקדם ומעין "מחנה־הכשרה" לפני העליה להתיישבות. המבנה שומר כמונומנט... יצירת אפקט יוצא דופן של אתר עתיק על רקע איזור פתוח של וילות".

בתאריך 19.12.1972 קוים טקס הנחת אבן הפינה לשיחזור בית־ראשוני פתח תקוה. התאספו בבית־הנוער כ־70 איש מתושבי סביון ופתח תקוה, כולל קומץ עיתונאים, לחגוג את תחילת ביצוע השיחזור של בית־הראשונים, כאתר היחידי, שנותר לפליטה מהיישוב יהוד.

ראש הממשלה דאז, הגב' **גולדה מאיר**, שהוזמנה להשתתף בטקס שלחה מברק ברכה: **"קבלו נא ברכותי למעשה, שיחזור בית ראשוני פתח תקוה המסמל את התחדשות היישוב היהודי בארץ־ישראל.** מי יתן ונדע לשמר את התחדשות שרידי עברנו הקדום כפי, שיודעים אנו למשר את שרידי עברנו הרחוק". על החתום גולדה מאיר.

בית הראשונים

אביטל גדינשטיין

שריד בית הראשונים, שניצל ושוחזר. כיום מצוייה בו הספריה בסביון.



עבודת שיחזור בית הראשונים התחילה בפגישת הועדה והמכינה לשיחזור בית ראשוני פ"ת. בהשתתפות מר חיים צדיקוב ז"ל, מר צבי דינוביץ ז"ל, ויבדלו לחיים מר אברהם מקליס, יו"ר ועד מקומי סביון, מר מרדכי דינוביץ, מזכיר הועד המקומי דאז, מר ישעיהו ברעם והגב' לאה בן־חורין.

בשנת 1929 הופיע ספר יובל החמישים של פתח תקוה ובו צילומים. בצלום האחד נראים **שלושה חרבים, אחד מהם מזכיר את הבנין שנשאר לפליטה**, צלום שני מראה בנין בן שתי קומות, חרב, שהוגדר כבית הכנסת של "יהודיה" הוא הסביון דאז של פתח תקוה. ממבנה זה לא נשאר כל זכר.

משה בן־חודין ז"ל:

"נתקלתי בשלושת המבנים שעוד נשארו מ"יהודיה". היה לי אז ויכוח עם אחד המוכתרים של כפר "יהודיה" הערבית שהסבו שם כפרם ל"עבסיה" למען מחוק זכר הישוב העברי הקדום ממקום זה. **הצבעתי בפניו על שלושה מבנים, כעובדה וכהוכחה ש"יהוד" היתה קיימת בזמן התנ"ך, שוקמה במאה הקודמת ועוד יקום כאן ישוב עברי, כי כאן היתה ותישאר תמיד ארץ ישראל ובאקרובטיקה ו"מסחרה" לא יסלפו את אמת היסטורית..."**